

Międzynarodowa konferencja naukowa
Żydzi w powojennej Polsce i Łodzi 1945–1950,
Łódź, 24 maja 2012 r.

Żydzi w powojennej Polsce i Łodzi 1945–1950 to druga z międzynarodowych konferencji poświęconych problematyce żydowskiej, którą w ostatnich dwóch latach zorganizowano w Łodzi. Przygotowali ją, podobnie jak poprzednią, poświęconą *Zagładzie Żydów na polskiej prowincji*, Oddział Instytutu Pamięci Narodowej w Łodzi i Uniwersytet Łódzki (Centrum Badań Żydowskich), tym razem we współpracy z Centrum Dialogu im. Marka Edelmana w Łodzi.

Patronat nad konferencją objął, przy wsparciu Urzędu Miasta Łodzi, Rektor UŁ, Włodzimierz Nikiel, który dokonał jej otwarcia. Poza nim, obrady zainaugurowali Marek Drużka, dyrektor oddziału łódzkiego IPN, oraz Joanna Podolska, dyrektor Centrum Dialogu, którzy, podkreślając znaczenie badań nad powojenną historią Żydów, przedstawili działalność podległych ich jednostek na rzecz popularyzowania problematyki żydowskiej w szerokim tego słowa znaczeniu.

Konferencja, mimo swojego naukowego charakteru, miała dość nietypowy charakter. Jej punktem kulminacyjnym była prezentacja, a właściwie zapowiedź mającej się na dniach ukazać książki Shimona Redlicha, izraelskiego historyka, emerytowanego profesora Ben-Gurion University i kierownika Rabb Center for Holocaust Studium, pt. *Na rozdrożu. Żydzi w powojennej Łodzi 1945–1950*. Jej autor, mający na swoim koncie wiele publikacji naukowych poświęconych historii Żydów w Związku Radzieckim i stosunków żydowsko-ukraińskich (w tym, jednej z jego najważniejszych, *War, Holocaust and Stalinism: A Documented History of the Jewish Anti-fascist Committee in the USSR* z 1995 r.) był również głównym pomysłodawcą całego spotkania. Jednym z ważniejszych punktów programu konferencji, który tylko potwierdzał jej wyjątkowość, była również projekcja filmu dokumentalnego *Unzere kinder – Nasze dzieci*, nakręconego w Łodzi w latach 1948–1949, przez polsko-izraelskiego reżysera Natana Grossa, w którym jedną z postaci grał S. Redlich.

Te wspomnieniowe, biograficzno-naukowe i artystyczno-filmowe punkty składały się na finał całego spotkania. O jego *stricte* naukowym obliczu decydowały przede wszystkim wygłaszane referaty. Ich liczba (5) nie była duża, co z konferencji również czyniło dosyć wyjątkowe przedsięwzięcie organizacyjne. W roli prelegentów wystąpiły przede wszystkim osoby zaproponowane przez S. Redlicha i zatwierdzone przez organizatorów. Podstawowym kluczem doboru uczestników była książka z 2010 r. – tytułem nawiązująca do hasła konferencji – *Spoleczność żydowska i niemiecka w Łodzi po 1945 roku* (pod redakcją A. Lecha,

K. Radziszewskiej i A. Rykały). Wśród prelegentów znaleźli się niektórzy z jej autorów, reprezentujący na analizowany problem różne spojrzenia: historyczne, etnologiczne i geograficzne.

Pierwszą sesję, zatytułowaną *Żydzi w powojennej Polsce*, rozpoczęła Ewa Koźmińska-Frejlak (z miesięcznika „Midrasz”) referatem pt. *Po zagładzie. Na progu nowego życia – Polscy Żydzi w drugiej połowie lat 40.*, w którym z socjologicznej perspektywy dokonała analizy skomplikowanych postaw Żydów, próbujących ułożyć sobie życie w Polsce – miejscu będącym cmentarzyskiem ich narodu. W nieco podobnym tonie, choć w odniesieniu tylko do Łodzi, było utrzymane wystąpienie Michała Trębacza (IPN, CBŻ UŁ) pt. *Gutman – Nejman – Stupaj. Życie żydowskie w Łodzi na przykładzie wybranych biografii*, przedstawiające losy trzech konkretnych postaci o różnych doświadczeniach wojennych i poglądach politycznych.

Zasięg przestrzenny rozważań uległ zawężeniu w drugiej sesji, którą zatytułowano *Żydzi w powojennej Łodzi*. W sesji prowadzonej przez centralną postać konferencji – prof. Shimona Redlicha – Andrzej Rykała (z Katedry Geografii Politycznej i Studiów Regionalnych UŁ) wygłosił referat pt. *Żydzi w Łodzi na tle sytuacji mniejszości żydowskiej w Polsce w latach 1945–1950 – ujęcie geograficzno-historyczne*. Przy tak nakreślonym problemie badawczym nie sposób jednak było uciec od szerszego, ogólnopolskiego kontekstu przestrzennego. Prelegent skoncentrował się w wystąpieniu na analizie dynamiki zmian liczby Żydów w Łodzi na tle przemian demograficznych i społecznych mniejszości żydowskiej w Polsce, a także przedstawieniu wybranych form działalności instytucjonalnej Żydów w Łodzi (m.in. na przykładzie partii politycznych i spółdzielni) w kontekście życia organizacyjnego społeczności żydowskiej w Polsce. Drugie z zagadnień znalazło swoją kontynuację w wystąpieniu Ewy Wiatr (CBŻ UŁ) pt. *Żydzi powojennej Łodzi: organizacje, instytucje, życie kulturalne*, w którym przedstawiła szczegółowo organizacje i instytucje (wraz z lokalizacją) życia zbiorowego łódzkich Żydów, zwłaszcza różnorodną działalność na polu kultury. Autorzy obu referatów podkreślili rolę Łodzi jako centrum życia żydowskiego w Polsce w latach 1945–1950.

W kolejnej sesji, zatytułowanej *Reprezentacje Holokaustu*, Kamila Żyto (Katedra Mediów i Kultury Audiowizualnej UŁ) opowiedziała o *Powojennej kinematografii żydowskiej w Polsce*. Przedstawiła, nawiązując do dorobku filmowego Żydów z okresu międzywojennego, jej twórców (m.in. N. Grossa), tytuły filmów i podejmowaną w nich problematykę, która koncentrowała się głównie na losach Żydów w czasie wojny, a także trudnych próbach odbudowy życia żydowskiego po jej zakończeniu. Kolejne wystąpienie, Amerykanina Gabriela Findera (University of Virginia), pt. *Film „Unzere Kinder” jako pierwsze reprezentacje Holokaustu*, stanowiło naukowe wprowadzenie do kolejnej

odslony konferencji, tj. projekcji filmu *Unzere Kinder*, który był poświęcony codziennemu życiu powojennych wychowanków żydowskiego Domu Dziecka w łódzkim Helenówku, ukazanemu przez pryzmat wojennych doświadczeń. Po jego obejrzeniu, G. Finder poprowadził poświęconą mu dyskusję.

Na rozdrożu – Żydzi w powojennej Łodzi 1945–1950 to tytuł ostatniej sesji, poświęconej jednocześnie książce pod tym samym tytułem, wydanej przez Łódzki Oddział IPN. Centralną postacią sesji był autor publikacji, który odpowiadał na pytania dotyczące przyczyn jej powstania i zawartych w niej zagadnień, głównie wątków autobiograficznych. W roli formułującego pytania wystąpił prowadzący sesję Janusz Wróbel (IPN). Uczestnicy konferencji mogli się dowiedzieć, że ocalony z Holocaustu S. Redlich (urodzony w Brzeżanach) przybył do Łodzi 1945 r. i mieszkał tu do 1950 r., tj. daty wyjazdu do Izraela. Jego książka łączy w sobie osobisty pamiętnik z dzieciństwa z szerokim i syntetycznym spojrzeniem badacza dziejów żydowskiej diaspory w krajach Europy Środkowo-Wschodniej. Na zakończenie, w wystąpieniu pod wielce mówiącym tytułem *Autobiografia w kontekście historycznym: obraz powojennej Łodzi*, S. Redlich ukazał sytuację Żydów w tym mieście w pierwszych pięciu latach po zakończeniu wojny, kiedy miasto stało się ważnym ośrodkiem żydowskiego życia politycznego i społeczno-kulturalnego w Polsce.

Andrzej Rykała
Katedra Geografii Politycznej
i Studiów Regionalnych WNG UŁ